

לאורו

בעזרת ד'

גליון 8
תולדות, התשע"ח

עיונים לאור תורתו של מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

אדום וישמעאל (חלק א)
ד"ר יוסף שרביט

"בינו
שנות
דור ודור"

"הראי"ה קוק ו"הצהרת בלפור"
הרב ארי יצחק שבת

ביאור
ל"אורות
התחיה"

עם ישראל מול האומות
הרב שלמה לוי

חינוך ילדים בגיל הרך
הרב שלמה אבינר

קדושת
החינוך

סגולה ולאומיות (חלק ז)
הרב אורי שרקי

יסודות
במשנת
הראי"ה

הארת 'מעשה בראשית'
אלדד פרי

ביאור
ל"אורות
הקודש"

אל המידות
הרב יצחק חי זאגא

תיקון
המידות

"...ראוי שכשם שמעלת החכמה נכונה
להיות שלימה עד אין קץ ותכלית,
כן ראוי שתהיה מעלת שלימות הרצון
באין קץ ותכלית..."

(מוסר אבין, כוחות הנפש בעבודת ד')

חינוך ילדים בגיל הרך

שיחת רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

ערך: הרב שלמה אבינר

- "בן חמש למקרא" - לפי הגיל הרך של הילדים, אפשר לחסוך להם את הדברים הקשים המסובכים שבמקרא, וללמד אותם את הדברים היסודיים. לתת להם את התודעה היהודית האמיתית.
- "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" - זאת ראשית חכמה. כך צריך להתחיל את הלימוד לילדים: בריאת העולם והאדם, - הפרשה הראשונה היסודית, אחר כך יש דברים מסובכים מדי בשביל ילדים, כגון מעשה הנחש. אבל יש ללמד את הדברים היסודיים על תולדות האדם.
- אחר כך פרשת נח, שהיא סיפור מעניין ומוסרי, המלמד אותנו כי בעקבות חטאים, יש עונש של מכול על פי הנהגה אלוהית של ריבונו של עולם.
- יש ללמד את החצי הראשון של פרשת נח: יש עניינים שהם חטאים ויש משפט עליהם. מכאן זירוז לאדם בכלל. (אפשר לדלג את החצי השני: הרשימה הארוכה מכבידה על הילדים. אבל הדברים הראשונים מחנכים באופן מוסרי ויהדותי).
- מכאן באופן ישיר לעניין שלנו: תחילת גזע מחצבתנו: אברהם אבינו. יש להדגיש "זאעשך לגוי גדול", ההתחלה הלאומית, ועם שייך לארץ, "אל הארץ אשר אראך". היסוד הדתי הלאומי. התחלת עם ישראל. אלו הם הדברים היסודיים.
- צריך להתרגל לתודעה הגזעית שלנו. האבות הם התחלה של עם ישראל ומכאן ההבטחה של הארץ: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" "ולזרעך עד עולם". זכותנו קיימת על הארץ הזאת.
- אבל פרשת העקידה לכאורה קשה, מבהילה ומפחידה.
- ויוציאונו ד' אלוהינו ממצרים. סבלנו מעבדות וד' הוציא אותנו לחירות עולם, כבר לא היינו עבדים ומתוך כך זכינו לקבל את התורה - אפשר ללמד זאת בגיל שמונה-עשר, קצת יותר מבוגר מגיל
- חמש. אפשר לנגוע בנושא זה גם בדרך סיפור בגן הילדים.
- בסיכום, יש ללמד את יסודות התורה המוסריים באופן קל המתקבל על ידי הילדים.
- יש ללמד קצת הלכות. יש מקום לקביעות לימוד בהלכות המינימליות, כגון הספר של הרב יעקב ברמן שהוא מעין 'קיצור שולחן ערוך'.
- יש גם ללמד סדרי נימוסים.
- יש מקום לקצת ידיעות היסטוריות מהמקור האמיתי, וידיעות חינוכיות מוסריות.
- לימוד אנגלית אינו הכרחי בגיל הזה, אפילו מתמטיקה. אינני יודע אחר עוד כמה שנים, הצורך אינו כל כך דחוף.
- צריך הרגל בתפילות. יש מקום להסביר קצת את עניין התפילה, את שייכות חיינו "המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך", ומתוך כך כל צרכי חיינו התלויים בהשם יתברך אצל כל אחד ואצל כל עם ישראל.
- בגיל הרך אין מקום להקפיד על הפרדה בין בנים לבנות. אחר כך, יש גדילה עד גיל שמונה-עשר, התחלה והתקרבות למצב של בגרות.
- בגן יש לתרגל ברכות הנהנין. אפשר להסביר שיש ד' בעולם, יש אלוהינו, יש מלך לעולם, ומהמקור הזה מזוננו, פירות וצמחים. יש מקום לפתח את הרגש לומר תודה לאנשים ולא פחות מזה, לומר תודה לד'. יש סדר נוסח קבוע איך לומר תודה לד'. אדם שחסרה לו המידה הזו של הכרת הטוב, איננו יכול להיות יהודי. היום מתחיל ב"מודה אני", - תודה והודאה ש"מלך חי וקיים" מסדר ענייני קיומנו. ברכה מתבטאת במלים שנקבעו על ידי חז"ל והיא נוסח התודה המוכר לכל היהודים מכל ישראל.
- ילדים מתרגלים באמירת "מודה אני", בטעימה, ברכה וכדומה.

הגיליון מוקדש לע"ג

ר' אברהם בן פריחה ז"ל • ר' אברהם בן לאה ז"ל • ר' יוסף בן תמו ז"ל

סגולה ולאומיות

(חלק ז)

הרב אורי שרקי

אלוהי היהודים, בשעה שהיהודי יודע שאלוהים ציווה שלא להחזיר.

כדי ליישב את הקושי יש לשאול מדוע אסור להחזיר אבידה לגוי, והתשובה היא: מפני קידוש השם. בעולם שבו ערכי החיים מבוררים לגמרי, אם יהודי מחזיר אבידה לגוי, הלה אמור לראות במעשה חילול השם, שכן האבידה (ממון או רכוש) הגיעה אל האומה הישראלית שמקדשת שם שמים, וניתן להשתמש בה לצרכים חשובים. לפי ההלכה חייב להיות הגיון מסוים מאחורי החזרת אבידה, זה לא עניין של מה בכך. כשם שלא יעלה על הדעת שאדם שמצא כלי עבודה שאבד לבעל מקצוע, יחזיר אותו לבעליו, והלה יאמר לו: שמור אותו לעצמך, אתה יודע להשתמש בו טוב יותר ממני, כך במצב תקין יהודי לא אמור להחזיר אבידה לגוי. לכן אם יהודי מחזיר אבידה לגוי - שמעצם שייכותו לאומות העולם תפקידו נמוך יותר - סימן שהוא לא כל כך מאמין באלוהיו. בתפיסה זו, החזרת האבידה היא חילול השם. במצב תודעתי שכזה, ראוי שהגוי לא יסכים לקבל מידי היהודי את אבידתו.

הציווי שלא להשיב לגוי את אבידתו תקף במצב תקין, בעולם בו ברור לכול מיהו אלוהי ישראל. אבל בעולם בו הדבר איננו מוכן (ולכן מביא לחילול השם), אותו הטעם שאסר להחזיר

הלכות נגד הגויים

כפי שצינו בתחילת המאמר, יש ביהדות הלכות אנטי-גויות מובהקות, אך הן מכוונות לטובת אומות העולם. עם ישראל הוא ברכה לכל משפחות האדמה, וחלק מהברכה כולל הלכות אנטי-גויות. דוגמה פשוטה לדבר: מעיקר הדין אסור להחזיר אבידה לגוי, אבל יש הלכה הפוכה, האומרת שאם היהודי מתכוון לקידוש השם, מצווה להחזיר.

התלמוד (ירושלמי בבא מציעא פרק ב, ה) מספר על רבי שמעון בן שטח, מגדולי ישראל, שקנה חמור מישמעאלי ומצא אבן יקרה שהייתה תלויה על צווארו. אמרו לו תלמידיו: מעתה לא תצטרך לעבוד. ענה להם: "וכי בן שטח ברברה הוא?!", הלך והחזיר למוכר הערבי את האבן, בניגוד להלכה לכאורה, והלה אמר: ברוך אלוהי היהודים. על כך השיב שמעון בן שטח: "מרוצה בן שטח לשמוע ברוך אלוהי היהודים מכל ממון שבעולם". מזה למדו הפוסקים שאם אדם מחזיר אבידה לשם קידוש ד', טוב ורצוי להחזיר.

ואולם יש קושי מהותי באמירה זו של רבי שמעון בן שטח. מה פירוש הדבר "ברוך אלוהי היהודים" - הרי אלוהי היהודים אמר שאסור להחזיר אבידה לגוי? כביכול היהודי מרמה את הגוי שחושב שאבידתו הוחזרה כי כך ציווה

כדי להציל את חייו. יש לחשוך בראויים לחשך ולנקוט באסטרטגיה מעשית, לא מתוך אדישות אלא מתוך אכפתיות אמיתית.

כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה וגדולתה הרוחנית והמעשית.

זהו משפט של ביקורת:

וצרות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה.

מדובר על תפיסת עולם שבה כל מה שמגיע מהגוי מעורר שאט נפש.

היא מהמחשכים הנוראים שגורמים הריסה כללית לכל בנין הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו. דברים כדרכנות וברורים לחלוטין.

ידיעת הגדלות - ידיעת עצמנו

כל עוד המשמעות האמיתית של סגולת ישראל אינה מתבררת לחלוטין, עם ישראל אינו מרגיש נוח עם היותו עם סגולה. הדבר בולט במיוחד בנאומים הממלכתיים, כשנציגי הציבור, באופן כפייתי כמעט, חוזרים ומדגישים את העובדה שזכותנו לחיות כאן. משום מה אנו עדיין חשים צורך לשכנע את עצמנו שיש לנו זכות להקים מדינה משלנו, ולכן אין זה מפתיע שעד היום האנושות מתקשה להשלים עם קיומה של מדינת ישראל.

אחת מהמשימות הגדולות שלנו כאומה היא לדעת מי אנחנו. ברגע שנדע מי אנחנו ומה ייעודנו, נוכל להכיר בגדלותנו, ומתוך כך לפעול את פעולתנו, כפי מלמד אותנו מרן הרב קוק ב'אורות' (עמ' נה):

טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החידלון מההכרה של 'אתה בחרתנו'. לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים היסטוריים מצוינים שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כי אם גם מעולים וגדולים מאד מכל עם. אם נדע את גדולתנו, אנו יודעים גם את עצמנו. ואם נשכח את גדלינו, אנו שוכחים את עצמנו. ועם ששכח את עצמו בודאי הוא קטן ושפל.

את האבידה לגוי - דהיינו קידוש השם - מחייב להחזיר את האבידה לגוי, משום קידוש השם. כלומר ההלכה אינה משתנה: ההלכה היא שצריך לקדש שם שמים. במצב אופטימאלי קידוש השם מחייב שלא להחזיר את האבידה, אבל בעולם בלתי מתוקן, קידוש השם נעשה דווקא על ידי החזרת האבידה. אם כן, שתי ההלכות שנראות כסותרות זו את זו, באות מאותו טעם, מאותה הסברה.

אהבת האנושות

כל ההלכות האנטי-גוייות נאמרו מתוך אהבת האנושות, אלא שנדרש מאיתנו להבין מהו היסוד שעל פיו הן נקבעו. אותן הלכות אכזריות כביכול כלפי אומות העולם, לא נקבעו מתוך אדישות לגורל האנושות אלא אדרבה, מתוך בקשת טובתה.

וכך אומר מרן הרב קוק זצ"ל בהמשך (פסקה י):

אהבת הבריות צריכה טיפול מרובה, להרחיבה ברוחב הראוי לה, נגד השטחיות הנראה בסקירה הראשונה ע"י שימוש שאינו כל צרכו,

בני תורה שלא שימשו כל צרכם, אינם מבינים נכון את התורה.

מצד התורה ומצד המוסר המנהגי, כאילו יש נגודים ולפחות שויון-נפש לאהבה זו, שהיא צריכה להתמלא תמיד בכל חדרי הנפש. המעמד היותר עליון באהבת הבריות צריכה לקחת אהבת האדם, והיא צריכה להתפשט על כל האדם כולו, למרות כל שינויי דעות דתות ואמונות, ולמרות כל החילוקים של הגזעים והאקלימים,

הרי יש הלכות קשות, למשל, שאסור להציל עובד עבודה זרה. ואם כן, כיצד ניתן לכלכל את האמירה הזו של אהבת הכול? לכן, אומר הרב, צריך טיפול מרובה:

נכון הדבר לרדת לסוף דעתם של העמים והקבוצים השונים, כמה שאפשר ללמוד את אופיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה

אין צורך להיות נאיבי ולומר שחובה להציל את כולם, למשל, לתת מנות דם למחבל פצוע

הארת 'מעשה בראשית' ו'מעשה מרכבה'

מערכת חכמת הקודש, אורות הקודש, חלק א פרק ו.

(חלק א)

אלדד פרי

כאמור, עניינה של המיסטיקה הוא עיסוק בדברים שאינם נתפסים בחושים. חכמת הקבלה עוסקת בתיאורים של משלים שנתפסים בחושים, זאת כדי שיוכל לומד להבין מתוך עצמו, מתוך נשמתו, את הנמשל.

הרושם המיסטי שנוצר סביב חכמת הקבלה נובע משתיים: העובדה שהיא הייתה סגורה לכל אדם, לאור ההגדרה ההלכתית שאין דורשים בה, אלא רב לתלמידו ובדרך רמז וגילוי וחלקי. החלק הזה מזכיר צורת העברה של תורות מיסטיות. העובדה השנייה היא הקבלה המעשית, אשר ענייניה סותרים לכאורה את חוקי הטבע (ולא היא, שכן הטבע כולל את ישראל בתוכו בזה העולם). שתי עובדות אלה, מטעות את מי שלא מבין ולא מכיר את תורת הקבלה ומשמעותה להגדירה כמיסטיקה.

כאמור, על התלמיד להסיק בעצמו, מתוך נפשו, את מסקנת הלימוד ולהשלימו בכוח עיונו האישי. הסיבה לכך נעוצה בעובדה כי התובנות שבחכמת האמת הן מעבר למושגים והמילים שיש בעולם הזה. האדם עושה שימוש במושגים המצויים בהכרה שלו, כדי להגיע להשגות רוחניות שהן נעלות מכל מילה. המילים אינן יכולות לבטא אלא את המשל ואילו את הנמשל צריך האדם להבין מדעתו.

בפרק הקודם עסקנו בקריאת מרן הרב זצ"ל לבוא אל הסודיות, אל חכמת הקבלה. שני הנושאים שבכותרת, 'מעשה בראשית ומעשה מרכבה' הם בעלי שם נרדף לנסתר. שנינו במשנה מסכת חגיגה: "אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו" (חגיגה, דף יא, ב).

בין המיסטיקה לתורת הקבלה

ישנו פער גדול בין מיסטיקה וקבלה. חכמת הנסתר איננה מיסטיקה. בערך מיסטיקה בוויקיפדיה כתוב: "הקבלה ביהדות והסופיות באסלאם הן דוגמאות לזרמים מיסטיים שנוצרו בדתות ותיקות". דבר זה הוא בבחינת טעות גמורה הנובעת מחוסר הבנה במהותה של חכמת הקבלה. את הגדרת המונח מיסטיקה דווקא פירש העורך בוויקיפדיה נכון: "המילה מיסטיקה נגזרת מהמלה היוונית μυστικός, 'מיסטיקוס', משמעותה סגירה או הסתרה. המיסטיקה קשורה לאופנים שונים של סגירה, שכן המיסטיקה עוסקת בדברים כמוסים העוברים בלחישה וסגירת החושים, שכן עניינה של המיסטיקה הוא בדברים שאינם נתפסים בידי חמשת החושים האנושיים".

אם משהו יבקש למצוא את כל אלה באדם אחד, הרי שהם לא נמצאו מאז תקופת התנאים. אם כך, הרי שאסור לכולם ללמוד את חכמת האמת.

מן הצד השני, הזוהר וחכמי הקבלה מזהירים כי מי שלא ילמד את חכמת האמת הרי שהוא מרחיק את הגאולה ועונשו גדול. (ראה למשל: זוהר, פרשת פקודי, דף רמז, ב). הזוהר אומר שהגאולה תבוא בזכות לימוד החכמה הזו: "ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי, דאיהו האי ספר הזהר, יפקון ביה מן גלותא ברחמי" ובתרגום חופשי: ומכיוון שישראל עתידים לטעום מעץ החיים, שהוא ספר הזוהר, יצאו בו מן הגלות ברחמים. (זוהר, פרשת נשא, דף קכד, ב).

לימוד 'מעשה בראשית' ו'מעשה מרכבה'

כיצד מתיישבת לכאורה סתירה זו?

הרמב"ם, בהלכות יסודי התורה מביא ארבעה פרקים הנוגעים למעשה בראשית ומעשה מרכבה, כפי תפיסתו. בסוף הפרק הרביעי כותב הוא:

"ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס, כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין. ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס, אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות ואף על פי שדברים אלו 'דבר קטן' קראו אותן חכמים, שהרי אמרו חכמים 'דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אף על פי כן ראויין הן להקדימן שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה, כדי לנחול חיי העולם הבא. ואפשר שידעם הכל, קטן וגדול, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קצר." (רמב"ם, יסודי התורה, פרק ד, יג).

על אף שהרמב"ם לא היה מחכמי הקבלה, הוא כתב לא מעט בעניין הנסתר, במעשה בראשית ומעשה מרכבה. לרמב"ם שיטה משלו בעניין ולפיה 'מעשה בראשית' היא הפיזיקה כפי

כדי להגיע לרמה כזו של כלי קיבול והכנה ללימוד תורת הסוד, על התלמיד להקיף בראש ובראשונה את מה שמושג על ידי המילים והמושגים של העולם הזה. כיצד עושים זאת?

הראוי לסתרי תורה

מצינו בגמרא במסכת חגיגה: "אמר רבי אמי אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים: שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש" (מסכת חגיגה, דף יג, א). ושם מבארת הגמרא את לשון הפסוק מישעיהו המובא על ידה, בדרך זו: "שר חמשים - אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשין זה שידוע לישא וליתן בחמישה חומשי תורה. דבר אחר שר חמישים כדרבי אבהו דאמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מחמישים שנה. ונשוא פנים - זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא למטה כגון רבי אבהו בי קיסר. יועץ - שידוע לעבר שנים ולקבוע חדשים. וחכם - זה תלמיד המחכים את רבותיו. חרשים - בשעה שפותח בדברי תורה הכל נעשין כחרשין. ונבון - זה המבין דבר מתוך דבר. לחש - זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש" (חגיגה דף יד, א).

במבט ראשון, דברי הסוגיא הזו במסכת חגיגה דוחים את האפשרות של כל אדם להיכלל בקטגוריה של ראוי ללמוד סתרי תורה. גם מי שמחזיק מעצמו כמי שידוע לשאת ולתת בחמישה חומשי תורה (והמשמעות היא להסיק את ההלכה מהמידות שהתורה נדרשת בהן) והוא הגיע לגיל חמישים, הרי שהוא בוודאי לא עונה על ההגדרה להיות כמו רבי חנינא בן דוסא שכל העולם ניזון בזכותו ובשבילו (ראה תענית דף כד, ב) ובנוסף הוא מכובד למטה ורצוי בבית המלך כגון רבי אבהו (ראה סנהדרין דף יד, א). וכאילו שלא די בכך הרי שעליו לדעת לעבר את השנים ואת החודשים, חכמה שאבדה ורבו המחלוקות בה, ושיהיה תלמיד שמחכים את רבותיו. בשעה שהוא מלמד תורה כולם לא מבינים את דבריו והם כחרשים וזאת לא משום בעיה ביכולת הביטוי שלו בעל פה, אלא משום עומק הדברים וכו'.

הגמרא כפשוטה. הגמרא הגזימה כדי להרחיק את האדם הסביר מהרעיון ללמוד את חכמת הסוד, אולם להלכה, יש סטנדרטים קשיחים פחות ועדיין קשיחים. יש להיות אדם שיוודע את התלמוד בצורה יסודית (כל ניסוח מביא למסקנה הזו) ויש שאף ידרשו גם את ספרות השו"ת וספרי ההלכה וכן להגיע לגיל הבינה, גיל 40.

בנוסף לדרישות הללו מוסיפים המקובלים דרישות הנוגעות לרוחניות של הלומד, הן בצד קיום המצוות והן בצד החסידות והפרישות, כתנאי ללימוד חכמת הקבלה (ראו למשל הקדמת המהרמ"ו לספר 'עץ חיים'). הדרישות לטהרה ונקיות מתקבלות על הדעת, שכן תכלית לימוד חכמת הקבלה היא איננה הכרת החלק הטכני שלה. זאת, יכול לעשות גם אדם ללא רקע מקדים, שאוהב ללמוד שפות ותרשימים מתמטיים. הדבר אכן אירע לחכמי האקדמיה, שהבינו בצורה מספקת את המשלים וסברו שהם חזות הכל. כדי להבין מתוך נשמתך את הנמשל, אתה צריך 'נשמה טהורה' כפי הגדרת מי שמסר לך את נשמתך.

לצד כל האמור לעיל, נראה אי"ה במאמר הבא שחלק גדול מחכמי הקבלה וביניהם מגדולי חכמי הקבלה, למדו ולימדו קבלה הרבה לפני גיל 40 ואף הורו ללמד את החכמה הזו עוד בטרם סיים האדם את לימוד כל הש"ס והפוסקים. כמו כן נראה, שיש הבדל חשוב ומשמעותי בין תקופת הרמב"ם והרמ"א והתקופה בה אנו חיים.

המאמר הבא יהיה החלק השני להקדמה לפרק ו באורות הקודש, הפרק המבחר כי הגיעה העת לעסוק במעשה בראשית ומעשה מרכבה, גם לאנשים ביוניים וכי לא ניתן ללמוד תורה לאמיתה ללא חכמת הקבלה.

הגדרתה הנרחבת על ידי אריסטו (היינו כל הפיזיקה, כימיה, ביולוגיה והמדעים המדוייקים מתחום מדעי החיים, להבדיל ממדעי הרוח). 'מעשה מרכבה' היא המטפיזיקה. נשוב בביאור הפרק באופן מדוייק יותר לדעת הרמב"ם. על כל פנים אנו רואים שהרמב"ם דורש את לימוד ההלכה כתנאי מקדים ללימוד הנסתר. אנו רואים שהרמב"ם הבין את דברי הגמרא שלא כפשוטם ולא הוסיף מגבלות נוספות, כגון גיל או הגעה לגדולה כרבי חנינא בן דוסא.

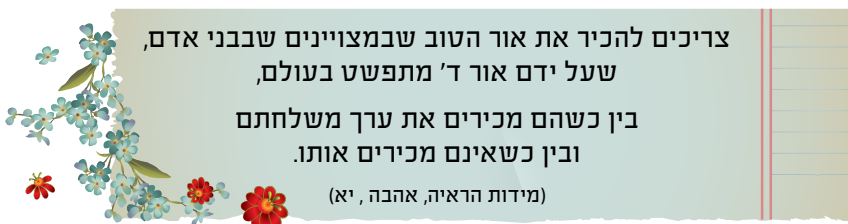
הרמ"א, שהיה מקובל, מביא את לשון הרמב"ם להלכה, אולם בשינוי מה: **"ואין לאדם לטייל בפרדס, רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין והוא לידע איסור והיתר ודיני המצוות"** (יורה דעה סימן רמו סעיף ד).

הש"ך (שם, אות ה) כבר הרחיב יותר במגבלות: **"גם המקובלים ושאר האחרונים הפליגו הדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמילא כרסו מהש"ס ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמ"ש 'בן ארבעים לבניה' בשגם צריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה"**.

הרמב"ן, שהיה מקובל גדול, ממקובלי גירונה, כותב בהקדמה לפירושו לתורה:

"ואני הנני מביא בברית נאמנת, והיא הנותנת, עצה הוגנת, לכל המסתכל בספר הזה, לבל יסבור סברה, ואל יחשוב מחשבות, בדבר מכל הרמזים אשר אני כותב בסתרי התורה, כי אני מודיעו נאמנה, שלא יושגו דברי, ולא יודעו כלל, בשום שכל ובינה, זולתי מפי מקובל חכם, לאוזן מקבל ומבין, והסברא בהם אייולת, מחשבה מועלת, רבת הנזקין, מנועת התועלת... אל יהרסו אל ד' לראות, כי ד' א-להינו אש אוכלה הוא, אל קנאות" (הקדמת הרמב"ן לתורה, מהדורת שעוועל, עמ' n-1).

יש עוד רבים שתוכן דבריהם דומה, ודי בכך להבנת העמדה הדורשת לסגור את לימוד חכמת הסוד בפני כל אחד: אין צורך להבין את

אל המידות

הקדמה ל"מידות הראי"ה"

בביאור הרב יצחק חי זאגא

אכילה. אדם שקורא ספר תוך כדי אכילה, ודעתו שקועה בקריאה, לא ירגיש כלל שהוא אוכל, וימצא את עצמו רעב בסוף הארוחה. יש אנשים אשר בידיהם עושר עצום, והם עצובים. אין להם דעת, להעריך את מה שיש להם. יש אנשים שדעתם המעוותת גורמת להם להעריך את היופי הגופני, עד שהם מוכנים לבלוע את כל הקלקולים שבעולם, ובלכד שיזכו ליהנות מהיופי המדומה. הבעיה שלהם היא קודם כל בעיה תפיסתית, "בעיה בדעת". הדעת מעצבת את החיים. השינוי האישייתי הגדול, מתחיל בדעת. כשאדם יודע מהו התיאור המדויק של מידה זו או אחרת, הוא יכול להתחיל להרגיל את עצמו למידה הטובה, מתוך ידיעה מושכלת, החפצה במידה הטובה, במידתיות המדויקת, שרק היא טובה באמת.

מדגיש מרן הרב זצ"ל, **אם לא ידע מה טוב ומה רע, איכה ירגיש לקנות את הטוב בטבע של קנין ולהרחיק את הרע שבנטייה הטבעית אחר ההרגל.** חיינו מתחילים בילדות חסרת דעת. נוצרות בנו מידות שאינן מיושרות, מכח ההרגל חסר הדעת. לפעמים גם בחיינו הבוגרים, לא עולה בדעתנו שעלינו לעשות שינוי, לתקן ולהתעלות, משום שככה התרגלנו. "אם הדבר היה טוב עד היום, מדוע שלא ימשיך כך?"! "אם כך אני גדלתי, אז גם את ילדי אגדל כך. אף אם מדובר בנוהג מוטעה, המנוגד להלכה!" בלי דעת של תורה, עלול ההרגל להנהיג, ולמנוע כל התקדמות והתעלות. כדי להרחיק את הרע שבנטייה הטבעית אחר ההרגל, ולקנות את הטוב בטבע של קנין אישיותי, של עיצוב נפשי מחודש

א. זיכון המידות בדרך הדעת הוא קודם לזיכון בדרך הרגש, כי אם לא ידע מה טוב ומה רע, איכה ירגיש לקנות את הטוב בטבע של קנין ולהרחיק את הרע שבנטייה הטבעית אחר ההרגל.

ישנן שתי דרכים בעבודת זיכון המידות - דרך הדעת ודרך הרגש.

דרך הדעת, עוסקת בלימוד ועיון עמוק, ניסור עדין, ותאור פרטני ומדויק של המידות. דרך הרגש, נוקטת בשיטות של הרגלת הנפש למידות טובות. כמו, להסתכל על האנשים שסביבך ולחפש בהם תמיד את התכונות הטובות. לחייך באופן מלאכותי, ולשנן כל הזמן, כמה טוב ד'. לחפש כל יום, למי אתה יכול לעזור. להתרכז בנתינה לחבר.

כותב מרן הרב זצ"ל, אמנם דרך הרגש מציעה ומגישה לנו עצות נפלאות לזיכון המידות, אבל **זיכון המידות בדרך הדעת הוא קודם לזיכון בדרך הרגש.** מדוע? **כי אם לא ידע מה טוב ומה רע, איכה ירגיש..** הדעת היא אשר מעצבת את ההרגשה. הכיצד?

נסו לשכנע ילד קטן שעדיין אין בו דעת, להעדיף יהלום קטן ושקוף, על פני צעצוע גדול וצבעוני. נסו להסביר לו, שהאבן הקטנה והשקופה חסרת הצבע, שווה אלף צעצועים. דבר לא יעזור! התינוק חסר הדעת, יעדיף את הצעצוע. הדעת היא אשר מעצבת את החלטותינו והרגשותינו.

למעשה, הדעת היא חווית החיים. שיכור שאבדה לו דעתו באופן זמני, גם אם יאכל סעודה גדולה, ירגיש רעב כשיתעורר. אכילה ללא דעת, אינה

העושר הכמותי והאיכותי הזה מתפרס לכל תחומיה של מחשבת היהדות, פרקי הגות ומוסר, 'טיולי בפרדס' בספרות עולם הנסתר וכן הסברי נושאים שונים והתייחסויות לחיבורים שונים כל אלו בלשונו הנפלאה. מעל לכל יש לציין כי נכתבו מאות רבות של דפי דברים מקוריים שנחצבו מנשמתו הטהורה ומרוחו הגדולה.

כזכור, יצאו עוד בחייו של מרן הרב זצ"ל כמה פרסומים סביב נושאים שונים אשר קבעו ברכה לעצמם, והם ידועים כיום כספרים. ראשון להם היה הספר "אורות התשובה" ואחריו עוד כמה חוברות וכמוכן ספר ה"אורות" במהדורותיו השונות.

עשייה זו - נעשתה רובה ככולה על ידי הרב צבי יהודה זצ"ל, יש כאשר את שיקוליו שיתף גם אחרים כגון תלמידי הרב זצ"ל הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל, הרב דוד כהן ("הנזיר") ועוד.

הנה, בראשית שנת תש"ל מפרסם הרב צבי יהודה זצ"ל ספר בשם '**אורות הראיה**' ובכותרת המשנה שלו '**פרקים אישיים - כלל ישראלים**' ובדברי הקדמתו הוא מסביר כי ספר זה יוצא '**עם כוננות השלמת ההוצאה לאור-עולם את ספרי התשובות בהלכה למעשה**' משום שהרמב"ם והשולחן-ערוך הורו כי 'מעשה ושאינו מעשה - נזקקים למעשה' היינו אחרי ספרי ההלכה והפסיקה יבואו מעתה ספרי מוסר ומחשבה, והוא ממשיך שם בתיאורי התכנים אשר בספר. כדאי מאד הוא העיון וההעמקה בדברים הכתובים שם ויש לדקדק בהם היטב, ואפשר שנשוב אליהם הנפרד ובפעם אחרת.

למרבית הפלא, כשנה ומחצה (!) לאחר מכן, עם הופעתו המחודשת של הספר 'מוסר אביך' ובו פרקי הדרכה ביראה, בעבודת ד', **במידות** בחשבון הנפש, שוב מצרף אליו הרב צבי יהודה זצ"ל ספר-ספרון ושמו '**מידות הראיה**'. בהקדמתו-הסברו הוא מציין כי יש בפרקי המידות הללו כדי **לשכלל את הכתוב בספר 'מוסר אביך' בהדרכות קדושות בערכיהם היחידים והציבוריים וכו'**.

ברור הדבר, כי יש מקום ללמוד לעומקם ובהיקפם את פרקי המידות הללו, ואת הדרכותיהם המעשיות. בעמוד הקודם רשימת הסבר טרם העיון בספר לפרק הפתיחה שכותרתו היא "אל המידות".

- צריך דעת. צריך לדעת מה טוב ומה רע. ביחוד בעבודת המידות, שכוללת בחובה, חיתוכים דקים מאד, וכפי שמסביר הרב בפסקה הבאה.

ב. כל מידה טובה יש לה חסרונות הבאים עמה, וזו היא העבודה השלימה להוציא לאור עולם את המידות הטובות מנוקות מכל סיגי החסרונות שלהן.

מרן הרב זצ"ל, רואה צורך להקדים דעת עמוקה ומדויקת לפני העבודה ההרגשית על המידות, נדרש גם משום **שכל מדה טובה יש לה חסרונות הבאים עמה**. ניקח לדוגמא את מידת הענווה, הנחשבת ליסוד כל המידות הטובות כולן. מפתיע אותנו הרב בהמשך הספר ומלמדנו, שיש ענה פסולה. ענה שחונקת את האישיות של האדם, וגורמת לו שלא להוציא את כוחותיו אל הפועל. ענה משתקת כזו, אינה ענה טובה, אלא ענה פסולה. אבל מי שאין לו דעת, ולא למד לעומק את תוארן המדויק של המידות, יחשוב שהוא עושה רצון ד' בדיכוי העצמי הזה שהוא חושבו לענווה גדולה, בשעה שהוא בעצם משתיק את קול ד', הממתין לפרוץ החוצה מתוך אישיותו ולהאיר את העולם. כמה טוב אנו עלולים למנוע בעבודת מידות מוטעית, שעלולה להפוך לעבודה משתקת ומלאת חסרונות, והכל בגלל עבודה הרגשית חסרת דעת.

ממשיך הרב ואומר, **וזו היא העבודה השלימה** - מי שעובד עבודה הרגשית ללא דעת, אי אפשר לבטל את עבודתו. יש בה בוודאי התקדמות מסוימת. אבל אין זו עבודה שלימה. העבודה השלימה היא עבודת המידות המיוסדת ראשית לכל, על דעת המידות, שהיא אשר תדריך אותנו, **להוציא לאור עולם את המידות הטובות מנוקות מכל סיגי החסרונות שלהן**.

בשולי הדברים

הרב יוחנן פריד

קהל לומדי כתביו ומשנתו של מרן הרב זצ"ל, יודע כי העושר העצום של הגותו מצוי בכמה 'אוצרות' שכבר יצא שמען בעולם. חלקם של האוצרות הללו אף יצאו לאור בדפוס והתפרסמו בכינויים שונים כגון: כמה כרכים של 'פנקסי הראיה' שנכתבו על ידו בתקופות שונות של חייו ופעולותיו, 'שמונה קבצים' ועוד.

אדום וישמעאל (חלק א)

הנצרות והאסלאם במשנתו של
הרב יהודא ליאון אשכנזי ("מניטו") זצ"ל

ד"ר יוסף שרביט

א. מבוא

הרב אשכנזי ראה בשיח בין דתי דבר הכרחי וחשוב, באשר יש לחזק את המכנה המשותף המונותאיסטי, המאמין באל אחד ובהתגלות. הוא האמין שעקרון המונותאיזם מבוסס על ההנחה כי אין להפריד את ההיסטוריה היהודית מההיסטוריה האנושית. הוא הרבה לעסוק ביחסי הגומלין שבין הדתות, בהשפעות ההדדיות מצד אחד ובתודעת האחריות והשליחות של עם ישראל כלפי האנושות מצד שני. האסלאם והנצרות תופסים מקום נכבד בהגותו של מניטו, כשל יחסי התחרות שבינם ובין היהדות כדת ועם ישראל כלאום.

במאמר זה בכוננתנו לבחון את יחסי הגומלין של הנצרות והאסלאם עם ישראל, הן במרוצת גלויות ישראל והן בימי גאולת ישראל, כפי שמשקפים במשנתו של הרב אשכנזי. הרב מבחיר שוב ושוב כי הקונפליקט שהיה ברור ועקיב במרוצת גלויות ישראל, עשוי לבוא לכדי פתרון ויישוב באחרית הימים. מניטו, כמחנך והוגה דעות, שהיה מעורה בהוויה הישראלית, דאג לבאר את מהותם של המתח, היריבות והעוינות שבין מדינת ישראל והעם היהודי לכין אירופה וארצות הברית מצד אחד ושבינם לבין ארצות האסלאם מהצד השני; הוא ביקש לחשוף את השורשים התרבותיים והתיאולוגיים של התופעות האמורות. המאבקים הפוליטיים, הוויכוחים, הדה-לגיטימציה של ישראל, המלחמות והסכסוך הערבי-ישראלי,

משנתו של הרב יהודא ליאון אשכנזי ("מניטו") מאופיינת בגישה היסטורית מובהקת הנוגעת להוויה ההיסטורית הכלל-אנושית, הלאומית והאינדיבידואלית. אין ביטוי מביטוייו ואין שיעור משיעוריו שאינו יוצא מצירוף נסיבות היסטוריות. "משנת התולדות", המהווה את חוט השני של תפיסת עולמו, משרטטת את הדיוקן התרבותי של כלל זהויות המין האנושי ומרבה לעסוק במשפחת העמים ובמיוחד ב"משפחת אברהם", שממנה יוצאת לא רק "הזהות של ישראל", אלא הזהויות היריבות לה, "אדום" ו"ישמעאל", הלא הן תרבויות הנצרות והאסלאם. דווקא משום היותן בנות אותה "משפחה" נוצרו יריבות פנימית ומאבק של זהויות תרבויות על הבכורה.

1. ספרו של ד"ר יוסף שרביט "עבריות ומעבר לה" על דמותו של הרי"ל אשכנזי ("מניטו") יצא לאור בקרוב.

2. הרב יהודה ליאון אשכנזי ("מניטו") תרפ"ב-תשנ"ו (1922-1996) הוא מחשובי הרבנים ההוגים בתקופתנו. יליד העיר אוראן (אלגיריה) פילוסוף ומקובל, מחנך שהעמיד תלמידים הרבה. לימודי הקודש קנה בבחרותו באלג'יר ובצרפת, בוגר מוסדות אקדמיים בצרפת במתמטיקה, פילוסופיה ופסיכולוגיה. **בשנת תשט"ז במסגרת ביקורו בארץ ופגישותיו עם אישים שונים נפגש בירושלים גם עם הרצי"ה קוק זצ"ל והתודע לעולמו ולהשקפתו עולמו של הראי"ה קוק זצ"ל. משנתו ופעולתו קיבלו מאז היקף ותנופה מיוחדת אשר ניכרת עד היום בקרב חוגים רבים.**

ההתגלות הנבואית. ומן הצד השני, מיתוס מייסד עובדה אמונית ולא עובדה זהותית או קיומית. (...) העברים אינם שייכים להיסטוריה של האמונות כי אם להיסטוריה האנושית. הזהות היהודית איננה זהות אמונית, כי אם זהות קיומית-היסטורית.

3. ממשטמה תיאולוגית למשטמה קיומית

הנצרות נטתה לעקור את העם היהודי משורשי הרוחניים. התנ"ך נתפס בעיניה כמעין מבוא ל"ברית החדשה", שיש לפרשו אך ורק על פי האמונה הנוצרית. ההבטחות המיועדות לישראל עוברות אל הכנסייה הנוצרית. ההבטחה בין "ירושלים של מעלה" וזו "של מטה", בין "ישראל האמתית" ו"ישראל שבבשר" עוררה משטמה כלפי "ישראל המיותר". המשטמה שנבעה מכך אינה צריכה ראייה (חוקים מפלים, גירושים, השפלות, רדיפות עד הרג, המרת דת בכוח הזרוע, עלילות דם). ההאשמה החמורה ביותר מבין ההאשמות שהוטחו על עם ישראל (עם עקשן, עם מקולל, שהגלות שנגזרה עליו בשל אי ההודאה באלהותו ובמשיחיותו של "האיש" האשמות בחילול הנצרות, מלווים בריבית, נצלנים) הייתה שפשע ברצח אל (Déicide). ותוצאותיה של האשמה זו היו קטלניות: היא אחראית לשפיכת דם של חפים מפשע שאין לה אח ורע. הרב אשכנזי סובר כי ההטפה הנוצרית האנטי-יהודית בת האלפיים יצרה מסלול דו-משמעי: היא סללה את הדרך לשואה, מצד אחד - בבחינת הצלב שסלל את הדרך לצלב הקרס - והתדהמה שנלוותה לכך עוררה את הכנסייה לומר נחרצות "לא עוד".

ג. דברי הימים: האסלאם והבעיה המוסרית

4. זהות המופיעה בדיעבד

תולדות התנ"ך, מסביר הרב מניטו, הן הן המגדלור של ההיסטוריה האנושית, הן הן ההשראה לימות עולם - ופרספקטיבה זו היא ההסבר ההיסטוריוסופי של תולדות העמים ותולדות עם ישראל.

נעיין ביחסו של מניטו לאסלאם, הוא "ישמעאל" המקראי בנם של אברם - לא אברהם, מדגיש מניטו - והגר. כך מגולל הרב אשכנזי את דברי הימים של האסלאם בהקשר ליריבותו עם

הדיפלומטיה הדו-ערכית - כל אלה, לשיטתו, אינם אלא כבואה של עמדה עקרונית ויסודית של אותן תרבויות.

ב. דברי הימים: הנצרות והבעיה התיאולוגית

1. המיתוסים המעצבים

יעקב נשאר יעקב; עשיו נשאר עשיו. היהודי נותר יהודי למרות כל ההסוואות, ועובד האלילים נותר כזה למרות כל 'עיקרי הדת' הנוצריים (Catéchismes). באופן שאינו משתמע לשני פנים הרב אשכנזי נוקט את הקו המסורתי היהודי, שלפיו הנצרות היא "עבודה זרה" לכל דבר. ואכן הבעיה התיאולוגית של הנצרות כפולה ביסודה: אלהותו האיש וזיהויו עם המשיח, היינו ההגשמה שבשילוש והגשמת המשיחיות; אולם היריבות של הנצרות עם ישראל טמונה בעצם היומרה של הנצרות להיותה "ישראל האמתית" (Verus Israël). הכחשת הנצרות את ישראל וקיומו ההיסטורי, מאז חורבן בית שני והולדת הנצרות הקדומה, היא כבואה של הפרשנות הנוצרית של המקרא, פרשנות מגמתית של "הברית החדשה", המבליטה את המיתוסים המעצבים של ה"אני מאמין" הנוצרי, אשר על פי אחד המיתוסים הללו הוא 'נצר לבית דוד'.

2. השיח בין הנצרות ליהדות

במרצת אלפיים שנות הגלות, לא יכלו הנצרות והיהדות לקיים דיאלוג כלשהו, לא רק משום שהנצרות מלכתחילה לא רצתה לקיים דיאלוג מעין זה - באשר פעלה להכחשת היהדות, "ישראל שבבשר" חסר כל תכלית - אלא שדיאלוג כל שהוא לא היה יכול להיות בנמצא, וזאת משום שהיהדות והנצרות היו כעין מקבילים שלא יכלו להיפגש, כי כל תודעה רוחנית התקיימה ברובד אחר, היהדות ברובד ההיסטוריה הממשית והנצרות, ברובד של אמונות ודעות:

לשיחה ברמה של דעות אין כל משמעות. אין כאן עניין של לחוות דעה, כי אם עניין של לקרוא את הספר (התנ"ך) ולהצביע על הריאליה הנועצה באותה קריאה. (...) מצד אחד, ריאליה היסטורית: העם העברי ותולדותיו כפי שהן מנוסחות בתנ"ך - 'הברית הישנה' עבור הנוצרים - על ידי

מצטט את מוריו בתוספתא זו, אולם הוא חולק עליהם בנייתו "צחוק ישמעאל". לפני שנדון בדברי רשב"י מדגיח הרב מניטו, כי לפנינו דמות בלתי מוסרית בעליל, כאשר עבודה זרה היא חטא שבין אדם למקום; גילוי עריות הוא חטא הכרוך בכבודו העצמי של האדם (בין אדם לעצם עצמיותו); ושפיכות דמים היא עבירה שבין אדם לחברו. "מי שמצחק בהווה לא יוכל לרשת עם מי שיצחק בעתיד", מסביר הרב אשכנזי את הלך הרוח הבלתי מוסרי של ישמעאל: מי שמצחק בהווה נוקט לשון של שביעות רצון מהמצב הקיים ואיננו נרתם לשום מהלך של תיקון המעוות. "צחוק מי שצוחק אחרון" הוא ביטוי ההולם את דמותו של יצחק, שכן הוא עשוי להירתם לתיקון המעוות ולבסוף יצחק; שביעות הרצון עשויה להופיע לאחר המאמץ המוסרי הכרוך בתיקון הצריך תיקון. "מצחק" מבטא נהנתנות גרוטסקית של אדם הבטוח בעצמו. ליהנות מהעולם הזה עד תום - אין דבר בלתי מוסרי מזה.

מכאן ואילך אנו נזקקים לדברי רשב"י כדי להבין את הרובד החוץ-מוסלמי, הוא הרובד הפוליטי, הממחיש את עצמת היריבות שבין ישמעאל ובין ישראל: "מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שניים". היינו סלע המחלוקת הוא ארץ ישראל.

מחלוקת זו מקבלת משנה תוקף בהיות המוסלמים נימולים. דבר זה מקנה להם, על פי הזוהר, אחיזה בארץ ישראל. "אין פלא כי מאז המאה השביעית עד המאה העשרים נאחז האסלאם בארץ ישראל. כאשר הבריטים, שהם ערלים, נאחזו בארץ ישראל, ידענו שהמאבק נגדם יהיה קצר".

3. ייחודיות היריבות עם האסלאם

היריבות עם האסלאם שונה מזו שעם הנצרות. אין כל קונפליקט רעיוני עם האסלאם. הקונפליקט הוא מוסרי: "התודעה המוסלמית מתקשה לחשוב במושגים של אחריות מוסרית. מדוע? האל מחליט על הכול. לחשוב שהאדם בן חורין, זהו חילול הקודש". בארצות האסלאם, הסטטוס החברתי, המעמד הכלכלי ותוקף השלטון הם הדברים החשובים מכל.

ישראל, יריבות שאינה נושאת אופי תיאולוגי, כמו עם הנצרות, אלא אופי מוסרי.

עם עזיבת אור כשדים, שב אברם, המיוחס למשפחת עבר, בצו האל אל ארץ העברים. אברם ושרי הם פליטי "שואת" אור כשדים; נמרוד הוא "היטלר" של המזרח הקדום המנסה לשרוף את אברם באש, באור של אור כשדים, ללא הצלחה. משפחת העברים שורדת את גלות מסופוטמיה, אולם היא מטילה ספקות בעצם יכולתה להמשיך את הזהות העברית - היא הזהות של ישראל העתידה להתגבש ברבות הימים. בהיות שרי עקרה נוקטת היא אסטרטגיה המאפיינת, לדברי מניטו, את יהודי הגולה: להפרות את התרבות השלטת של אותם ימים, שכן חבל לקטוע את ערך "החברה העברית" באיבו. הדבר נובע מחסד עצום ומביטחון עצמי חלש. אמנם ד' הבטיח זרע לאברם, אולם זה ממאן להופיע. ומשום שה"ריאליה" חזקה מההבטחה שרי מבקשת מאברם להפרות את התרבות הדומיננטית של אותם ימים, המיוצגת בדמות של הגר בת פרעה של מצרים הקדומה. ישנו כאן ניסיון לכפות את המציאות: לאברם ושרי לא הייתה הסבלנות להמתין להבטחה, והעדר סבלנות זה מוביל להולדת ישמעאל. מהלך בדיעבדי זה מוליד יריבות קשה עם ישראל, בדמות יצחק בן אברהם ושרה, שבינתיים נולד.

2. שורשי היריבות בין ישראל לישמעאל

היריבות בין יצחק לישמעאל טמונה בשמו של כל אחד. שכן ישמעאל מוגדר כ"מצחק", וברגע ששרה רואה אותו מצחק, כל ההיסטוריה משנה את פניה: "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק. ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן-האמה הזאת עם בני עם יצחק" (בראשית פרק כב, ט-י).

מה "ראתה" שרה כדי להגיב באופן כה חמור? הרב "מניטו" מסתייע בדברי התוספתא (סוטה פרק ג, א) כדי להסביר את עומק הגישה הבלתי מוסרית של ישמעאל: רבי עקיבא מסביר כי ישמעאל "מצחק" את צחוק העבודה הזרה; רבי אליעזר לעומתו מסביר כי ישמעאל "מצחק" את צחוק גילוי העריות; ואילו רבי ישמעאל סובר כי ישמעאל "מצחק" את צחוק שפיכות הדמים. רבי שמעון בר יוחאי, תלמידם של שלושת החכמים,

תרומתו של הראי"ה קוק ל"הצהרת בלפור" וההגנה עליה

הרב ארי יצחק שבט

כצודק מאדו! דבר שעלול לגרום התקוממות העולם המוסלמי נגד אנגליה בכל הקולוניות שלה (כולל הודו, הקולוניה שהייתה גולת הכותרת של האימפריה הבריטית, שם יש אחוז ניכר של מוסלמים, ולשם עמד מונטיגיו לכהן כמושל האנגלי).

רבים אינם מודעים לכך שהיה קשר חזק במיוחד בין מונטיגיו לבין הרברט הנרי אסקוויט (ראש הממשלה של אנגליה במחצית הראשונה של המלחמה, עד שנת תרע"ז, שאז נאלץ להתפטר לטובת לוי ג'ורג', ש"במקרה" היה אוהד את רעיון ההצהרה- שאף זה הוא אחד מהניסים בתהליך!); שאף ראה בו ממשיך דרכו הפוליטי. התנגדותו והשפעתו של מונטיגיו אכן הכניס שינויים משמעותיים וכמעט אף "טירפדה" את ההצהרה.

אמנם הרב הראשי לבריטניה דאז, יוסף צבי הרץ, ורוב היהודים הדתיים, וכל שכן המהגרים היהודים חסרי-השורשים שבאו לאחרונה ממזרח אירופה, תמכו, כרבים מן הרב קוק, בציונות ובהצהרת בלפור. אך בין מתנגדי ההצהרה היו מנהיגי הממסד היהודי הרשמי, שהשפעתם על ממשלת אנגליה הייתה רבה בזכות מעמדם החברתי, הכלכלי והפוליטי. הם הרחיקו לכת לפרסם בעיתון המרכזי הלאומי, ה-London Times, ב-24/5/17 "מכתב גלוי" נגד הציונות, והצהירו ש"ליהודים בעלי הזכויות במדינה זאת (אנגליה), אין שאיפות מדיניות נפרדות".

הצטרפו אליהם חרדים מאגודת ישראל בפרנקפורט (שרצו למחות אך בגלל המלחמה, מנעו מהם מלהיכנס לאנגליה) שהתנגדו למדינה יהודית גם

הויכוח הציבורי באנגליה

מן הרב קוק זצ"ל נסע מארץ ישראל לכנס רבנים באירופה בקיץ תרע"ד (1914), והנה פרצה מלחמת העולם הראשונה והוא נאלץ בעל כורחו להישאר בשווייץ ובאנגליה במשך חמש שנים. בדיעבד, התברר ששהותו באנגליה הייתה סייעתא דשמיא של ממש, שאפשר לו לתרום תרומה חשובה להעברת ההחלטה של "הצהרת בלפור" ולהגן עליה בפני התקפותיהם של היהודים האנטי-ציונים, המתבוללים והחרדים כאחד, שבלבלו את קברניטי אנגליה ומנעו מהם להבין, "האם היהודים אכן רוצים את ההצהרה או דווקא מתנגדים לה"?

באופן אירוני ומצער, המתנגד העיקרי לרעיון בין שרי אנגליה, היה היהודי לורד אדווין סמואל מונטיגיו. הוא ניסה להכשיל את הצהרת בלפור, באומרו לראש הממשלה לוי ג'ורג', "כל חיי ניסיתי לצאת מהגטו, ואתה רוצה להכריח אותי לחזור לשם?!". שלילתו התבססה בעיקר על כך שראה את לאומיותו כאנגלי ולדעתו, היהדות היא רק דת, ומאז יציאתנו לגלות מארץ ישראל, אין לנו, לעמנו, כבר שאיפות לאומיות, ואנו הננו חלק מן העם בו אנו מתגוררים. כמו כן, פחד מונטיגיו שהלאומיות היהודית תגרום לכך שמדינות, כולל אנגליה, עלולות לעורר חשדנות והאשמות כלפי אזרחיהם היהודים בחוסר נאמנות או נאמנות כפולה (מה שעלול גם לסגור בפני מונטיגיו תפקידים פוליטיים).

התנגדותו גם התחשבה מאד בדאגה לתגובת הערבים תושבי א"י (חשש שהתברר לצערנו

כבר במוצ"ש, שלחו המונים מבני הקהילות תזכירים ומכתבים בנושא לממשלה ולעיתונות, בהתאם לדברי הרב, להוקיע את דברי המתבוללים המתנגדים להצהרת בלפור, עד כדי שעתון ה-Times דווחו שהם "קיבלו כל כך הרבה מכתבים מיהודים כועסים" נגד דברי הממסד היהודי, שהם לא יכולים לפרסם את כולם.

גם כאשר השאלה הועלתה לדיון בפרלמנט, לאחר שהועלו ההתנגדות של היהודים המתבוללים, קם לפתע הציר מר קיילי ושאל בזעם: "מי, לדעת חברי המכובד, מוסמך יותר לפסוק בשאלה זו - לורד סוויטלינג וסיר מונטגיו, או הרבי קוק?" ... דבריו של השואל זכו למחאות כפיים מצד כל חלקי הבית.

עם היתן "הצהרת בלפור" נישא שמו של הרב זצ"ל, כאחד מלוחמיה הגדולים של ההצהרה, ושמו נישא בפי כל!.

גם בהמשך הדרך תרם הרב קוק חלק חשוב בחיזוק הצהרת בלפור, ואף הקים את הסתדרות "דגל ירושלים" שבין מטרתיה המרכזיים, לכלול גם את המון הציבור החרדי לפעול ביישום שיבת ציון השלישית, לאור הצהרת בלפור.

כך גם בשנת תרפ"ב, כשפנו ד"ר י"י דה-האן ושניים מקנאי ירושלים ללורד נורת'קליף, בטענה שהיהודים הדתיים ה"אמיתיים" הם נגד הצהרת בלפור, פעל הרב קוק בנמרצות כדי להסיר כל ספק איך מרגיש הרוב המוחץ של הציבור הדתי.

אף בהיותו בארה"ב בשנת תרפ"ד, פגש הרב את הנשיא קלוין קולידג' בבית הלבן, וגם שם חיזק את התמיכה האמריקאית להצהרה. בדרך חזרה מארה"ב בשנת תרפ"ד, עבר הרב דרך אנגליה והרגיש צורך לבקר את הלורד בלפור ואת שר המושבות, עמו דן בנושא "חוקת הקהילות" שעמדה אז על הפרק.

יתירה מזאת, בהספדו, הדגיש הרב זצ"ל שבבלפור יתרו גדול מכורשו! שהרי זה החמיץ, לאחר זמן לעומת הלורד ש"עמד בצדקו... עד נשימתו האחרונה, על כן יהיה זכרו ברוך לנו לעד".

הרב שמעון גליצנשטיין (מזכיר הרב בתקופת לונדון) כותב בזכרונותיו, שההיסטוריונים החדשים "העלימו, במתכוון או שלא במתכוון, ביודעים או בלי יודעים, את חלקו של הרב בהכשרת הלכות וסלילת הדרך לשם מתן ההצהרה הזאת", וחבל...

מהסיבה שעוד לא הגיע המשיח, שראו את עצמם כיהודים בדת, אך אזרחים כמו הגוים בלאומיותם.

התערבותו הפעילה של מרן הרב זצ"ל

מעבר לתמיכתו ועצותיו "מאחורי הקלעים" באגרותיו לחיים וייצמן ולנחום סוקולוב, החליט הרב קוק גם "לעקוף" את המנהיגים המתבוללים הללו שהתכחשו לזהותם הלאומית הישראלית. הוא פנה ישירות לקהילה היהודית והוציא "קול קורא", כדי לפעול נגד "אחדים מראשי הקהל, הרחוקים שהודיעו בדרך רשמית להכחיד את השם ה(ל)אומי של ישראל" (אגרות הראיה ב, עמ' קו). הרב כינס את בני קהילתו, לרוב מהגרים ממזרח אירופה, לכינוס מיוחד בבית הכנסת ואף קבע יום צום בנושא (שם, עמ' קז).

הכרזת הרב נשלחה לראשי הקהילות והגבאים לקרוא באותה שבת בכל בתי הכנסת, בפרשת בהעלותך י"ח בסיון תרע"ז, לאחר קריאת התורה, תחת הכותרת הברורה: "גילוי דעת על דבר הבגידה הלאומית" (אגרות ג, עמ' קט-קיא). בשמו ובשם "ועד הרבנים", נגד כל הרוצים לפורר את השלמות הנפלאה של היהודים והיהדות". אכן קראו את דברי הרב בכל בתי הכנסת:

את גזלתנו אנחנו תובעים בשלמות. העוולה הצועקת שמים, מוכרחת להתקן כלה... באה העת שכל אלה שהרסו, או שאבותיהם השתתפו בהריסת עמנו וארצנו, יהיו מוכרחים... לתת לנו בכל האפשרויות, את כל הנוחיות כדי שוב ולבנות את בית יעקב הנהרס ולכוון במלוא ההדר את נוהו השמים... ומה תמוה הוא שבעת הנפלאה הזאת... ימצאו אנשים בעלי מוחות מטומטמים ולבבות ערלים כאלה, שתהיה להם החוצפה להביע דברים בכדי להקטין ולפורר את השלמות היהודית הגדולה המקורית, בשעה שידיעתה כל כך נחוצה לכל מעמדנו ההסטורי."

חילוקי הדעות התבטאו בחריפות בבתי הכנסת, ואף הכריחו את הממסד היהודי המתנגד "להוריד פרופיל" מול הלחץ של אחיהם, המון העם היהודי. הלורד דוד אלכסנדר, נשיא ועדת צירי הקהילות היהודיות (Board of Deputies) נאלץ להתפטר מתפקידו. הלורד סוויטלינג (לואיס מונטגיו, אחיו של אדוין מונטגיו), נשיא הפדרציה של בתי הכנסת, עזב בחרי-אף את לונדון ויצא להסתתר באחת מהווילות המרוחקות שלו. הלורד קלואד מונטיפיורי, ראש ה"אנגלו ג'ואיש אסוסיאישן", טילפן לחיים וייצמן וביקש לקבוע פגישה, "כדי להסדיר את היחסים".

עם ישראל והאחדות מול אלילות ופרודיות

הרב שלמה לוי

מפחדת, אינה ותרנית, הולכת היא ומבררת את המציאות, הולכת היא ובונה עולם שלם, עולם של אמת ואמונה. האלילות בחושיה האינסטינקטיביים, זיהתה שהקדושה, וכפי שמבארת תורת ישראל שד' יתברך הוא מקור הכל, בעל הכוחות כולם "כי ד' אלהיכם הוא אלהי האלהים, ואדני האדנים". על כן חשה האלילות מאוימת מהאומה הישראלית, המגודל ומהאחדות שבה, ועקב כך יוצאת שנאה עזה לישראל. "דרב חסדא ורבה בריה דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני, **הר שירדה שנאה לעכו"ם עליו**" (שבת דף טו,א)

שורש המינות

המינות, קרי הנצרות קראה את התנ"ך באופן אלילי, היא ביארה את מציאות ד' ככוח רודה בטבע, אשר אין לו יכולת לתקן את העולם. ההבנה הנוצרית בעצם מהותה היא שילוב של אלילות ועבודה זרה. לכן הנצרות התייאשה ייאוש למחצה, מצד אחד - מסרה את עולם החומר ואת העולם החברותי ביד הרשעה, ומצד שני את פנימיות החיים ניסתה להציל. אך הדבר לא עלה בידם, כיון שתפיסת המהות האלוהית בעולם הנוצרי הוא אלילי. העולם הנוצרי נמצא במשבר עמוק מול האמונה הישראלית, היות שיסוד טעותם הוא, שהקב"ה זנח את עם ישראל ובחר בנצרות כ"ישראל החדש". לכן כאשר הנצרות תנסה להינצל מהתפיסה האלילית שהיא יסוד דתם, היא תיבלע באמונה הצרופה אמונת ישראל. **לכן הנצרות פיתחה שנאה עמוקה ליהדות "על כן עומדת היא גם כן על נפשה, ותמלא שנאת מות ליהדות ולישראל מחזיקיה".**

משנה ב

האלילות הרגישה בישראל, ביהדות, את אויבתה היותר גדולה, את הכח, אשר לפי מדת הגלותו יצר לה העולם, ותצא שנאה אינסטינקטיבית עזה לישראל מכל הגוים.

המינות, אף-על-פי שהשתדלה להנזר מן האלילות הרשמית, מכל מקום נוסדה על בסיסים קרובים לאליליים. לא היתה יכולה להתפלש בתוך אמות אלילות, אשר האלילות חדרה בתוכיות נשמתן, דמן ובשרן, כי-אם בקחתה לה סגנון אלילי לרפידתה והשטחת סגנונה. יודעת היא יפה, שאם באפס יד יתמסמס ויכלה הסגנון האלילי, הרפוד לה, לא תמצא עוד מעמד בחיים למטבעה המיוחדת ותכרה להבלע בליעה רוחנית ביהדות, מקורה, על כן עומדת היא גם כן על נפשה, ותמלא שנאת מות ליהדות ולישראל מחזיקיה.

שורש האלילות

האלילות מעמידה את מהותה, בקישור לכוח פרטי של איזו הופעה של כוח מהכוחות המופיעים בעולם, ועל אותו כוח תיבנה את אמונתה. האלילות רואה את העולם בחילוק ובפירוד, אינה יכולה להביט על העולם בצורה אחדותית. למרות שבשורשה יונקת היא האלילות מהקודש מהאחדות האלוהית "ואתה מחיה את כולם", אך סופה העדר וחסרון "שרי בחיבורא וסיים בפרודא" (= מתחיל באחדות ומסתיים בפירוד). כך דרכה של הסטרא אחרא, מתחברת אל צד מצדדי הקדושה, אך מסיימת בפירוד מהקודש. הצד של הקדושה, סטרא דקדושה "שרי בפירודא וסיים בחיבורא" (= מתחיל בפרוד ומסיים באחדות), הקדושה אינה

הללו יוצאות אל החיים ומחוללות מעשים פבירים, באים פילוסופים, חוקרי הנפש וטבע העמים, ומגלים את חקמתה של ההכרה האנסטינקטיבית אשר הקדים ההמון, ההולך אחר רגשותיו, לדעתה, ולפלא על-פיה את נתיב חייו.

הטבע והחושים האנסטינקטיביים של כל אומה מלמדים אותם את "מלחמת החיים", בכל תחומי החיים הרוחניים והגשמיים. רק מאוחר יותר יגיעו מלומדים חכמים ונבונים בתחומי החיים השונים, פילוסופים הוגי דעות, פסיכולוגים, חוקרי מדעי החיים היסטוריונים, ויבנו את המגמות הפועלות בחיים מתוך אינסטינקט ודחף טבעי.

שנים רבות לא רצה הוטיקן להכיר במדינת ישראל, משום שעמד נוכח העובדה שמדינת ישראל הקמה - היא הביטוי היותר עמוק לכך שהאומה הישראלית חייה וקיימת, אחרי שנות נדודים בגלויות וצרות אינספור.

וכן הדבר הולך בכל השדרות ובכל המצבים. מלחמת הקיום עושה את דרכה כבעולם החומרי גם בעולם הרוחני, בעולם הדעות והרעיונות. בכל תוקף והכרה פנימית מלמדת היא קבוצים רבים, המון בלתי מלמד, לעמוד על נפשם בבחינתם הרוחנית, כשם שהיא מלמדת את התורה הזאת את פרטי בעלי החיים ואת הקבוצים האנושיים בבחינתם החמרית. רק אחרי אשר הנטיית

GITANIBO

פרויקט הבוטיק ברמת גן

דירות 5-14 חדר
החל מ- **1,750,000 ₪**

הבנייה בעיצומה!

בפרויקט הבוטיק של פרי נדל"ן ברמת גן, הפרויקט מחוקם בלב רמת גן בקרבה למרכז מסחרי, מכללת רמת גן וצירי תנועה מרכזיים.

*5066
www.perinadlan.co.il

כפוף לתנאי החברה.

'בית הרב' | זאת לרא"ה (ע"ה)

רח' הרב קוק 9 ירושלים 9131002. טל' 02-623-2560
www.beit-harav.org.il beitharavkook@gmail.com

אורות אברהם
מוסיפים אור

רח' גולדה מאיר 7, קומה 1, בית עליאש. נס ציונה
טלפון 052-388-3322 www.orotavraham.com

יוצא לאור ע"י 'אורות אברהם' בשיתוף ישיבת ההסדר והגרעין התורני ראשון לציון ו'בית הרב' ירושלים ת"ו

עריכה: הרב יוחנן פריד | עימוד ועיצוב: סטודיו דראור